
KÖNYVEK

DRASKÓCZY ESZTER

eszter.draskoczy12@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0120-4713.

Francesco BARBARO. *De re uxoria*. A cura di Claudio GRIGGIO e Chiara KRAVINA. Istituto nazionale di studi sul Rinascimento. Studi e testi, vol. 53. Firenze: Leo S. Olschki, 2021.

A velencei humanista Francesco Barbaro (1390–1454), egy fontos patrícius család sarja, kiemelkedő politikus, államférfi és diplomata – aki 1411-től negyven éven keresztül töltött be vezető szerepet észak-itáliai városállamokban – mindössze huszonöt éves, nőtlen ifjúként alkotta meg az első reneszánsz traktátust a nők ideális tulajdonságairól és házastársi feladatairól. Tegyük félre a körülmények iránt érzett meghökkenést, és lássuk a mű témáit, célját, kontextusát, valamint a műfaji sajátosságait!

Barbaro, aki a Padovai Egyetem hallgatója, Guarino Veronese tanítványa volt, a firenzei bankár Lorenzo de' Medici és a régi nemes családból származó Ginevra Cavalcanti esküvőjére (1416) írta meg mindössze 25 nap alatt a hatvanoldalas, latin nyelvű, 18 fejezetre osztott értekezést a házasságról, a feleség figuráját állítva a középpontba.

Az előszóban, mely egyben ajánlás barátjának, Lorenzo de' Medicinek, megmagyarázza, hogy miért ilyen ajándékot választott a számára, elítélve a kortársai szokását, akik a már eleve dúsgazdag embert hitelekből vásárolt költséges meglepetésekkel halmozzák el. Francesco úgy véli, e latin értekezés az illő nászajándék, egy ékszer, amelyet a megajándékozott bizonyosan meg fog becsülni, és amely nem lesz haszontalan a jövőben sem. Az olvasó eltöpreng: miért is lenne hasznos esküvői ajándék egy olyan traktátus, amely egyik célja szerint jó feleség kiválasztását hivatott segíteni? Ugyan szó szerint nem „post festum”, hiszen a menyegzőn kapja meg a címzett, de egy részét tekintve mégis elkésett tanácsokor, mivel a feleség már kiválasztott, vagyis minden olyan tulajdonsága

– életkora, származása, társadalmi státusza, jelleme, vagyona, szépsége –, amelyek megfontolására a III–VIII. fejezet biztat, már adott. A diplomata és politikus Barbaro e javasolt tulajdonságokat az ara személye mintáját szorosan követve írta le, hangsúlyozva a régi nemesség kiemelkedő fontosságát (a vagyon felett), és a jellem, illetve erények (a szépség feletti) prioritását. Ezeket a fejezeteket „captatio benevolentiae”-nek tekinthetjük tehát, és egyben Ginevra Cavalcanti jellemzésének.

Az itáliai reneszánsz női szépséget taglaló traktátusaiból és a petrarkista szonettekől azt tudjuk meg, hogy a legszebb nő szőke hajú, orra pedig észrevehetően. Francesco Barbaro más nézeteket képvisel: a városállam politikai és gazdasági erőviszonyai, a társadalmi erkölcs, hasznosság, valamint a népesedéspolitikai szempontjaira támaszkodva alkotja meg azt az ideális nő képét, akinek három fő feladata van: a férjének ugyan nem egyenrangú, de hűséges és szerető társa lenni, a ház ügyeit vezetni, legelső sorban pedig gyermekeket szülni, és derék, értékes emberré nevelni őket, a Köztársaság méltó polgáraivá.

A mű lényegi részének valódi címzettje nem a férj, hanem a feleség, aki így antik citációkkal alátámasztva értesülhet az új szerepkörével járó elvárásokról, és azokról az erényekről, amelyekkel fel kell ruháznia magát. Ezek többségükben meg egyeznek a hagyományos női *virtus*okkal: tehát a mértékletesség, a szemérmesség, a szerénység és az illendőség már kétezzer éve is közhelyes erényeivel. (A témáról ld. Székely Melinda: *Nőiideál a római császárkorban. A császári feleségek szerepváltozása a századok során*. In: SZÉKELY Melinda – DÁVID Nóra, szerk., „Nehéz is asszonynak újszerű dicséreteket szerezni”: női szerepek az ó- és középkorban. Szeged: JATEPress, 2020, 87–96.) Barbaro hosszan ecseteli többek között a szűkszavúság érdemét (XIII. fej.), amelynek fontosságára híres férfiak példáit is felhossa, akik nagyra becsülték és gyakorolták a hallgatást, azonban a konklúzió szerint nem a férj, hanem a feleség az, akinek nyilvánosan nem ajánlott megszólalnia. A traktátus egyik célja láthatóan a házasság nők viselkedésének

minden részletre kiterjedő szabályozása, s ez alól nem kivétel a terheség alatti szexuális élet gyakoriságára vonatkozó javallat sem.

Az értekezésnek ugyanakkor van egy valódi, nászajándék ékszerként ragyogó magja is, *A házassági szeretetről* témájú fejezet (XI.), ahol a házasság intézményében – ami a mű elején kapott funkcionális definíciója szerint „egy férfi és nő örökké tartó egysége, mely jogi úton, utódnemzés céljából jött létre, azért hogy a bujaságot elkerüljék” (ez egy fontos érve már a 12–13. századi skolasztikusoknak is a házasság szentsége mellett!) – megjeleNIK az elsődleges szeretetkötelék meghittsége, amely a „tökéletes barátság” mintáját követi. Itt kirajzolódik a közösen megélt sors és mindennapok bensőségsége, és megmutatkozik ezek kulcsa, a felek közötti folyamatos dialógus. Ez az a boldog sziget a műben, ahol a feleség tevékenysége nem pusztán célelvű feladat, nemcsak normának megfelelés, hanem joggal számíthat a kölcsönöség örömére, hiszen a szeretés következménye a szeretettnek lenni.

Míg a XVI. fejezetig az epithalamium, a *quaestio de matrimonio* középkori műfaja, a női éreNyeket összegző művek mellett egyik fontos előzménye a plutarkhoszi *Menyegzői intelmek* műfaji jellegzetességei is formáltak a humanista traktátust, addig a XVII–XVIII. fejezet korábbiaknál terjedelmesebb szövegrészei a családról és gyermeknevelésről írott értekezések sorát indítják. A gyermekek testi-lelki-szellemi fejlődésének ágense elsősorban az anya (Aquinói Tamás óta!); ez pedig az a szerepkör, ahol a feleség Francesco Barbaro jóváhagyásával kilép a férj árnyékából.

Francesco Barbaro nagyon gazdag görög–latin irodalmi forrás- és műfaji mintatárat használ fel, de idézetei elsősorban Guarino Veronese hatását mutatják, aki maga több mint húsz epithalamiumot írt, és akinek Plutarkhosz-fordításaiból származnak a *De re uxoria* Plutarkhosz-idézetei, ahogy arra a jelen kiadás szerzői rámutatnak.

A traktátus kritikai kiadása, olasz fordítása, kommentárja és a mű recepciójának részletes elemzése 2021-ben jelent meg Claudio Griggio és Chiara Kravina közös munkájának eredményeképp. Claudio Griggio, az Udinei Egyetem nyugalmazott professzora, a legnevesebb reneszánszkutatók, Vittore Branca és Manlio Pastore Stocchi méltó tanítványaként elsősorban az itáliai humanizmus szakértője (munkáiban Angelo Poliziano,

Guarino Veronese, Leonardo Bruni életművét is vizsgálta), több olasz filológiai folyóirat szerkesztője. Griggio professzor jegyzi a *De re uxoria* traktátus kritikai kiadását, fordítását és kommentárját, amely a kötet lényegét és gerincét alkotja. A Scuola Normale Superiore-ban doktorált Chiara Kravina pedig egyrészt befejezte és kiegészítette Claudio Griggio korábbi, a szöveg kéziratait feltáró kutatásait, és a mű jelentéseit és meglepően gazdag recepcióját mutatja be és elemzi alapos tanulmányában. Ez a közel 400 oldalas, négykezes könyv mintaként szolgál a kritikai kiadások készítőinek, a gondos szerkesztői munka és a kimerítően körüljárt kérdések örömmel töltik el a filológust és a bármely aspektus iránt érdeklődő olvasót egyaránt.

HELIKON

KVÉDER BENCE GÁBOR

kveder.bence@pte.hu.

ORCID-azonosító: 0000-0003-3475-1155

KURDI Mária. *John Millington Synge. Az ír modernség drámaírója*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2021.

Kurdi Mária könyve az első magyar nyelvű monográfia John Millington Synge drámaírói életművéről. Az ír szerző születésének 150. évfordulóján megjelentetett kötet több szempontból is átfogó képet alkot Synge munkásságáról. A színművek részletesebb elemzése mellett helyet kaptak benne a 19. század végi és 20. század eleji írországi színházművészet fő jellemzői is. Emellett az olvasó nyomon követheti azokat az irányzatokat és mozgalmakat, amelyek jelentős mértékben befolyásolták Synge világlátását és témakezelését, valamint az olyan későbbi írók sorát is, akikre ő maga gyakorolt hatást. Mindezekon kívül a könyv a magyarországi recepcióirodalom jelentős példájának is tekinthető, hiszen a szerző hazánkban is játszott darabjainak első bemutatói, illetve későbbi felújításai egyaránt említésre kerülnek a szövegben.

Szerkezetét és módszerét tekintve a kötet fokozatosan közelít Synge szorosabb értelemben vett munkásságához: a modern ír drámairodalom általános áttekintését és a tudományos célkitűzéseket tartalmazó *Bevezetést* az író életrajzát és pályaképét összefoglaló egység követi (I), majd pedig

az azt körülvevő és meghatározó kulturális kontextusok bemutatására kerül sor (II). A többes szám mindenekelőtt olyan jelenségekre és mozgalmakra utal, mint a realizmus, a naturalizmus, a modernizmus – elsősorban annak ír változata –, valamint „az Irish Literary Revival (Ír Irodalmi Megújulás), más néven Irish Renaissance (Ír Reneszánsz)” (11). Kurdi nem csupán azt szemlélteti, hogy mely stílusjegyek tekinthetők különösen relevánsnak a Synge-életmű szempontjából, hanem a drámaíróra ható folyamatok közti kapcsolatokat is kiemeli rövid összefoglalók formájában. Ennek eredményeként a központi szerepet játszó dublini Abbey Színház – melynek Synge egyik első igazgatója is volt (13) – jelentősége kiegészül azokkal a kevésbé vagy egyáltalán nem intézményesített tényezőkkal és ihletforrásokkal (például az ír folklórral, mitológiával és vidéki létformával), melyek a drámaíró egyedi stílusát szintén formálták.

Habár a kötet címe Synge-et drámaszerzői szerepkörében állítja a középpontba, a műelemzéseket megelőző egységekben Kurdi kiemeli, hogy az író munkásságának egésze ennél több műfajra terjed ki. Ennek megfelelően a szövegben felbukkannak olyan kevésbé ismert vagy népszerű prózai művek, levelek és útirajzok – utóbbiak közt a sajátos műfaji keveredést mutató *The Aran Islands* (1907) –, melyek a fő drámaelemzésekhez kapcsolódó, járulékos forrásanyagot alkotnak. Synge drámái ezen alapokra helyezve képviselik a vizsgáldósság elsődleges tárgyait.

Synge összesen hét színdarabjának bemutatása (III–IX. egység) a szövegek keletkezése szerinti kronologikus sorrendet követi. Cselekményük és legfontosabb szerkezeti vonásaik összefoglalása, valamint értelmezése a maguk ír kontextusában, illetve nemzetközi környezetükben történik, és ehhez társulnak a magyar vonatkozások, így például a fordítások és hazai előadások említései. Mindegyik dráma – köztük Synge első befejezett színműve, a magyar nyelvű munkában itt első alkalommal elemzett *When the Moon Has Set* (*Mikor lement a hold*; 1903) – keletkezéstörténetével, lehetséges forrásaival, dramaturgiájával, valamint irodalmi jelentőségével és utóéletével együtt kerül göröcső alá. Az elemzések széles körű voltát jelzi, hogy az ír, illetve angol környezetben népszerűnek számító korabeli társadalmi-kulturális jelenségek mellett világirodalmi kontextusok és művek is felbukkannak egy-egy színdarab előzménye-

ként, esetenként azzal párhuzamba állítva. Így például *A völgy árnyékában* (1903) a 19. század végétől főként az angol nyelvterületen elterjedő New Woman (Új Nő) alakja és diskurzusa jelenik meg, *A szentek kútjával* (1905) kapcsolatban Kurdi hangsúlyozza, hogy a dráma dokumentáltan francia nyelvű forrásokból merít (148–149), *A nyugati világ bajnokában* (1907) pedig a korabeli vidéki ír kultúrára jellemző beszédmód és történetmesélés kerül előtérbe. Az ilyen felépítésű értelmezések és kontextualizálások, valamint az intertextuális hatások feltárása révén Kurdi valamennyi elemzett színdarabot a kulturálisan nyitott és formanyelvi kísérletezésben is bővelkedő ír modernség reprezentálásának tekinti.

A műelemzések következtetéseit egységbe gyűjtő, a bevezető szakaszokhoz hasonlóan bővebb áttekintést nyújtó *Összegzésben* Synge drámái nemcsak önmagukban vett értékeik és a korabeli ír színházművészetben betöltött szerepük szempontjából idéződnek meg, hanem a későbbi írógenerációkra gyakorolt hatásuk és szerzőjük utóélete okán is. Olyan jelentős, hazánkban is ismert ír, illetve ír színházhoz köthető színműírók neve kerül itt említésre, mint Samuel Beckett, Brian Friel, Marina Carr és Martin McDonagh – akiket számos egyéb tényező mellett Synge különböző mértékben érvényesülő, ám mindegyikük esetében érzékelhető hatása is összeköt.

A kötet végén található *Melléklet* megerősíti a recepcióirodalmi aspektust, ugyanis ez Synge legismertebb és sokak szerint legjobb drámájának, *A nyugati világ bajnokának* magyarországi előadásait és fogadtatásukat tárgyalja. A darab különböző hazai színpadra állításainak kulturális és színháztudományi, valamint előadás-kritikai szempontból történő vizsgálata mellett Kurdi az egyes felújítások közötti párhuzamokat, hatásokat és néhol a szembevető eltéréseket is hangsúlyozza. A rendezői innovációk, valamint a színészi alakítások és karaktermegformálások sajátosságai, illetve a közöttük fellelhető kapcsolatok szintén az elemzések tárgyát képezik. Ezáltal az utolsó egység szemléletes példákon keresztül követi végig a *Bajnok* – és vele együtt Synge – magyarországi útját.

Synge születési (1871) és halálozási éve (1909) alapján tény, hogy az ír drámaírónak rövid életű jutott – ez a monográfia azonban egy magyar nyelvű bizonyítékát (és biztosítékát) adja annak, hogy John Millington Synge irodalmi hagyatéka túléli

saját szerzőjét. Ahogyan kötete elején Kurdi Mária fogalmaz: „a művei iránti érdeklődés folyamatos-sága okán megérdemli a »Kortársunk, Synge« elnevezést” (14).

HELIKON

TÓTH-IZSÓ ZSUZSANNA

convegno.assagioli.2020@gmail.com.

ORCID: 0000-0001-8966-9947.

Giovanni PAPINI. *I racconti*. A cura di Raoul BRUNI. Firenze: Edizioni Clichy, 2022.

A kritika által elfeledett múlt századi firenzei szerző elbeszéléseinek ezen új, nagy gondval megszerkesztett antológiája bár nem kifejezetten kritikai kiadás, nagymértékben gazdagítja a Papini-szakirodalmat, sőt, egyenesen azzal a céllal jött létre, hogy Papini széles körű irodalmi tevékenységét új fényben tüntesse fel és ráirányítsa a figyelmet a kötetben szereplő rövid elbeszélések irodalomtörténeti jelentőségére. A mintegy ötven oldal felőlelő bevezető, előszó, szerkesztői jegyzet és utolsó önálló kritikai kiadásként is megállná a helyét.

A kötetben szereplő elbeszélések („i racconti”) 1906 és 1954 között születtek, felölve ezzel az extravagáns költő, író, kritikus, esszéista, autodidakta filozófus irodalmi munkásságának szinte teljes időszakát. A különböző kötetekben már publikált elbeszélések mellett, amelyek az őket befoglaló mű címe alatt futnak, szerepel öt másik is, amelyek nem köthetők egyetlen kötethez, s mindezeket Papini, a kötetekben, illetve azok különböző kiadásaiban szereplő előszavai követik. Az *I racconti* azonban – ahogy azt már megjegyeztük – jóval több, mint Papini összes fellelhető „fantasy” elbeszéléseinek antológiája: Vanni Santoni az *Előszóban*, Bruni a *Bevezetőben* és a kötet végén található *Jegyzetekben*, valamint Alessandro Raveggi az *Utószóban* rávilágít az *I racconti* irodalomkritikai jelentőségére.

Bruni felhívja a figyelmünket Italo Calvino azon megjegyzésére, miszerint Papini az *Il pilota cieco* című (1907) elbeszélésgyűjtemény publikálásával meghatározta „azt a pillanatot, amikor az olasz fantasy-irodalom elszakadt az 1800-as évek modelljétől és valami egészen mássá alakult” (13).

Az addig uralkodó „külső fantasy” irányzatával (lásd Poe) ellentétben Papini megalkotja a „belső fantasy” műfaját – írja Bruni. A novellákban a külvilág borzongató szituációnak helyére a belső borzongás kerül, amely nem kevésbé hatásos, sőt, jóval mélyebbre hatol a psziché bugyraiban. A gyakran bizarr történetek főszereplői javarészt átlagos emberek. Ezt előre vetítendő, Papini az *Il tragico quotidiano* előszavában – amely Bruni szerint a századeleji fantasy egyik legeredetibb kiáltványa – tulajdonképpen megelőlegezi Freud híres gondolatait a *Heimlich/Unheimlich* ambivalenciáról. Mindenképpen szót kell róla ejteni, hogy Papini volt az első olasz, aki bekerült a nemzetközi kánonba ebben a műfajban. Ezt alapvetően Borgesnek köszönheti, aki az általa szerkesztett *La biblioteca de Babel* könyvsorozatban olyan nevek mellé emelte őt, mint Jack London, Kafka, Oscar Wilde, H. G. Wells vagy éppen Poe. (Vol. 2., Giovanni Papini *Lo specchio che fugge*, 1975). Papini eredetiségét tükrözi továbbá a filozófia és az irodalom szoros összekapcsolása is: „Ha a *Crepuscolo dei filosofi* (1905) kötetben Papini a filozófiát irodalmi műfajjá alakította, akkor azt mondhatjuk, hogy az *Il tragico quotidiano*-ban újra felfedezi az elbeszélő irodalmat, mint filozófiai műfajt” (18).

A hivatalos kritika eddig leginkább Papini kulturális és gondolatformáló tevékenységét, kritikai munkásságát és a firenzei kulturális életben betöltött polemizáló szerepét ismerte el. Elbeszéléseit azonban, irodalomtörténeti jelentőségük ellenére, teljes mértékben mellőzték. Santoni szerint Papini ezen műveivel nemcsak tartalmuk miatt alkotott nagyot: „elbeszélései hidat képeznek saját kora és a jelenkor között, és valamilyen módon sikerül áthatolniuk az elbeszélő költészettel szembeni előítéletünk vastag páncélján” (11–12). Papini új csapást vágott az általa „metafizikus novelláknak” nevezett elbeszéléseivel, és ezáltal letért a regény műfajának akkoriban preferált, széles és jól kijárt útjáról, s így az avantgárd mellett a következő évszázad irodalmának is előfutára lett. Santoni ezzel kapcsolatban kiemeli Krasznahorkai Lászlót, Gospodinovot, Tokarczukot és Cărtărescut, mint akik rést ütöttek a regény műfajának hegemoniáján, és a műfajok közötti keveredés, valamint a metafizika intenzív jelenlétével tulajdonképpen a Papini által útnak indított forradalmat folytatták.

Nagy részét politikai nézeteinek és Mussolini-vel való személyes (egyébként politikai szerepvállalása előtti időkre visszanyúló) ismeretségének köszönhetően Papini alakját és munkásságát elnyelte a feledés homálya. Azután, hogy több évtizeden keresztül az olasz irodalmi élet egyik központi figurája volt, 1956-ban bekövetkezett halála után teljesen kikerült a kánonból, és ezen Borges sem segíthetett. Papini maga persze sosem tett azért, hogy szerethető legyen: politikai nézetein túl állandóan változó elképzelései (amelyek saját bevallása szerint a folyamatos fejlődést tették számára lehetővé), támadó alkata és váratlan, katolikus hitre való megtérése nem tették népszerűvé a szakma és egykori „rajongói” számára. Raveggi viszont az *Utószó*ban kifejti saját „megtérését” az azelőtt gyűlöletesnek tartott Papinihez, amely folyamatot az ateista Papini megtéréséhez hasonlítja

az azelőtt általa meghurcolt Krisztushoz (Papinit az egyház is beperelte a *A bűnös Jézus* cikkéért – «Lacerba» 1913, I.11.). Az egyéni olvasóra Papini máig és világszinten is óriási hatással van, talán mert képes az egyént megszólítani és ráirányítania figyelmét a nagy egzisztenciális kérdésekre.

Egyfelől tehát világossá válik, hogy Papini olvasása a ma embere számára is „mellbevágó élmény” (10), ezért nem vesztette el aktualitását. Másfelől pedig elérkezettnek látszik az idő a firenzei író rehabilitációjára: arra, hogy a szakma felismerje és elismerje Papini jelentőségét az elbeszélő-irodalom területén (is). Mindezen okok nyomán érezte a kiadó indokoltnak egy új, gazdag kritikai jegyzetekkel ellátott Papini-kötet publikálását, és nem tévedett.

TARTALOM

Francia színházfilozófia. Mimészis

TANULMÁNYOK

- JÁKFALVI MAGDOLNA – SIPOS BALÁZS:
A színház mint gondolkodásforma.
Bevezető a Francia színházfilozófia. *Mimészis* című számhoz 635
- ARISZTOTELÉSZ:
Poétika, 51a36–52a1
(Fordította: *Ritoók Zsigmond*; jegyzetek: *Bolonyai Gábor*) 640
- PHILIPPE LACOUE-LABARTHE:
Az ősszínház
(Fordította: *Sipos Balázs*) 644
- HÉLÈNE CIXOUS:
Átreidák
(Fordította: *Kappanyos András – Kiss Gábor Zoltán – Sándor Júlia*) 700
- JÁKFALVI MAGDOLNA:
A hatás kellei. Schiller és Hugo esztétikája a reformkori
magyar színházi gondolkodásban 726
- JÁKFALVI MAGDOLNA – BOLONYAI GÁBOR – KARSAI GYÖRGY:
Teoretizált viszonyok. Beszélgetés Arisztotelész Poetikájáról,
fordításáról, aktualitásáról 746

KÖNYVEK

- FRANCESCO BARBARO:
De re uxoria / DRASKÓCZY ESZTER 770
- KURDI MÁRIA:
John Millington Synge. Az ír modernség drámaírója
/ KVÉDER BENCE GÁBOR 771
- GIOVANNI PAPINI:
I racconti / TÓTH-IZSÓ ZSUZSANNA 773